

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

Lekens betydelse för inkludering av alla barn

En kvalitativ studie om förskollärares beskrivningar av inomhuslekens betydelse för inkludering

KURS: Examensarbete, 15 hp

PROGRAM: Förskolläraryrket

FÖRFATTARE: Amanda Elv, Nathalie Zackrisson

HANDLEDARE: Charlotte Öhman

EXAMINATOR: Ann Ludvigsson

TERMIN: VT19

SAMMANFATTNING

Amanda Elv och Nathalie Zackrisson

Lekens betydelse för inkludering av alla barn: En kvalitativ studie om förskollärares beskrivningar av inomhuslekens betydelse för inkludering

The importance of play for inclusion of every children: A qualitative study about preschool teachers descriptions of the play's importance for inclusion

Antal sidor: 31

Studien avser att bidra med kunskap om hur leken inomhus har betydelse för inkludering. I studien betyder inkludering att få känna sig accepterad och att alla barn ska få känna att de tillhör gemenskapen i förskolan. Frågeställningarna berör hur förskollärarna beskriver sitt arbete för att främja inkludering genom lek samt vilka pedagogiska möjligheter och utmaningar som beskrivs finnas i lekens betydelse för inkludering. Studien har en kvalitativ ansats som innebär att förskollärarnas tolkningar och uppfattningar synliggjorts kring lekens betydelse. Empirin har samlats in genom enkäter med öppna frågor. Materialet har analyserats och tre teman har framställts: *gruppkonstellationer*, *närvarande förskollärare i leken* och *lek – verktyg för värdegrundsarbete*. Studien utgår från det sociokulturella perspektivet och man ser interaktionerna mellan individerna som betydelsefulla. I resultatet beskriver förskollärarna vikten av att vara närvarande i barns lek för att alla ska kunna känna sig inkluderade. Det har även framkommit att mindre grupper och olika konstellationer möjliggör för förskollärarna att se, stötta och utmana alla barn. Det framgår även att det finns utmaningar i att alla barn inkluderas i leken samt att hitta rätt gruppkonstellationer som gynnar barnen.

Sökord: Förskola, förskollärare, inkludering, lek, närvaro

Postadress

Högskolan för Lärande

Och Kommunikation (HLK)

Box 1026

551 11 Jönköping

Gatuadress

Gjuterigatan 5

Telefon

036 - 101000

Fax

036162585

Innehållsförteckning	
1. Inledning	5
2. Bakgrund	6
2.1 Inkludering	6
2.1.1 Lekens betydelse för inkludering	6
2.1.2 Betydelsen av förskollärares förhållningssätt till inkludering	7
2.2 Styrdokument	8
2.2.1 Historiska perspektiv på inkludering och lek i styrdokument	8
2.2.2 Aktuella styrdokument	8
2.3 Teoretiskt perspektiv	9
2.3.1 Sociokulturellt perspektiv	9
2.3.2 Proximala utvecklingszonen	10
2.3.3 Mediering och artefakt	10
3. Syfte och frågeställningar	11
4. Metod	12
4.1 Kvalitativ ansats	12
4.2 Enkät	12
4.3 Urval	12
4.4 Genomförande	13
4.5 Databearbetning och analys	13
4.6 Tillförlitlighet	15
4.7 Forskningsetiska principer	15
5.1 Gruppkonstellationer	17
5.2 Närvarande förskollärare i leken	18
5.3 Lek – verktyg för värdegrundsarbete	19
5.4 Sammanfattning av resultat	21

6. Diskussion	22
6.1 Resultatdiskussion	22
6.1.1 Gruppkonstellationer	22
6.1.2 Närvarande förskollärare i leken	23
6.1.3 Lek – verktyg för värdegrundsarbete	25
6.1.4 Sammanfattning	26
6.2.1 Metodval och Genomförande	26
6.2.2 Urval	27
6.2.3 Bearbetning och analys	28
6.3 Vidare forskning	28
7. Referenslista	29

Bilagor

Bilaga 1 - Informationsbrev till rektorer

Bilaga 2 - Informationsbrev till respondenter

Bilaga 3 - Enkätfrågor

Bilaga 4 - Påminnelsebrev till förskollärare

1. Inledning

Denna studies syfte är att beskriva hur förskollärare arbetar för att inkludera alla barn i inomhusleken. Under våra tidigare verksamhetsförlagda utbildningar har vi uppmärksammat att förskollärare använder sig av olika förhållningssätt och bemötanden gentemot barnen på förskolan. Förskolan är en plats där många människor dagligen möts och vi anser att alla barn ska bli bemötta på lika villkor, människor är olika och därför är alla möten unika.

Johansson (2017) belyser att förskollärarna bör se olikheterna som en styrka, detta bidrar till att alla barn får möjligheten att känna en tillgång i gruppen vilket i sin tur bidrar till en bredare utveckling. Författaren menar att leken kan bidra till samspel och interaktion barnen emellan. Barnen har olika förutsättningar för att bli inkluderade i leken och enligt Johansson (2016) handlar det om olika grupperingar och makt. Författaren beskriver att leken bidrar till att barnen kan skapa och dela världar tillsammans. Vi anser också att leken kan användas som ett verktyg för att inkludera alla barn. Både förskolan och leken har en stor betydelse för barnen i deras uppväxt. Vi har jämfört Läroplan för förskolan (Skolverket, 2016) och den reviderade Läroplan för förskolan (Skolverket, 2018). I läroplanerna framgår skillnader när det gäller lekens roll i förskoleverksamheten.

Läroplan för förskolan (Skolverket, 2018) belyser att det är viktigt för barn att fungera både enskilt och i grupp. Varje barn ska känna att de tillför något till gruppen samt kunna reflektera och lyssna på varandras uppfattningar. I läroplanen beskrivs vikten av förskollärarnas närvaro i leken, för att kunna främja det sociala samspelet och stödja alla barn. Rädda Barnen (u.å) belyser att leken är viktig för barns utveckling men också för att kunna göra sin omvärld begriplig. Vidare förs det fram att vuxna genom leken kan förstå och lära sig om barns uppfattningar. Fortsatt menar de att barn genom leken utvecklar sin personlighet. I leken kan barn bearbeta det sociala samspelet och få en förståelse för sina egna och andras känslor. Rädda barnen menar att i leken kan barn bearbeta upplevelser som varit positiva och negativa. I FN:s Barnkonvention står det i artikel 31.1 "konventionsstaterna erkänner barns rätt [...] till lek och rekreation anpassad till barnets ålder [...]" (Unicef, 1989). Tillsammans med revideringarna i den nya läroplanen för förskolan (Skolverket, 2018) anser vi att det är viktigt att förskollärarna är närvarande i barns lek, för att synliggöra deras behov samt att ge stöttning i leken.

Studien är angelägen för att den kan bidra med kunskap om hur ett medvetet förhållningssätt och bemötande kan främja inkludering genom inomhuslek, samt vilka möjligheter och utmaningar förskollärare kan stöta på i arbetet med inkludering av alla barn.

2. Bakgrund

I följande kapitel behandlas ett urval av tidigare forskning kring leken, samt betydelsen av förskollärarnas förhållningssätt. Det redogörs även för det sociokulturella perspektivet som studien har som teoretisk utgångspunkt.

2.1 Inkludering

Att få känna tillhörighet, respekt och glädje är viktigt och är det demokratin handlar om (Emanuelsson, 2008). Författaren menar att alla barn ska känna att de tillhör gemenskapen i förskolan. Emilson (2008) lyfter även fram att alla barn bör få känna sig accepterade, inkluderade och att de är en tillgång i gruppen. Enligt Nilholm och Göransson (2014) innebär inkludering att ta tillvara på allas olikheter. Forskarna menar att olikheterna ska ses som en styrka och verksamheten ska anpassas efter alla barn. Johansson (2017) menar även att det ger alla barn möjlighet att känna sig som en tillgång i gruppen och det bidrar till utveckling. Enligt förskolans läroplan (Skolverket, 2018) bör man redan i förskolan betona vikten av förståelse för andra och allas lika värde. Nilholm och Göransson beskriver att vi utvecklas som individer genom att möta andra med annorlunda erfarenheter. Det är betydelsefullt att alla får känna en samhörighet i gruppen- att det finns ett "vi".

2.1.1 Lekens betydelse för inkludering

I pedagogiska programmet för förskolan (Socialstyrelsen, 1987:3) beskrivs det att barn leker för att skapa sig en bättre förståelse och att leken med tiden kommer att utvecklas till rollek. Barnen tar till sig olika roller för att skapa en djupare förståelse för sin omvärld. Dessa roller speglar de vuxna och vad som händer runt om barnen. Brooker och Woodhead (2013) menar att vissa barn kan utföra en viss makt i rollekarna genom att bestämma vilka barn som får vilken roll. Detta kan bidra till att alla barn inte finner en mening i rolleken, eftersom de är olika bekväma med den roll de blir tilldelade. Welén (2003) beskriver att rolleken bidrar till barns språkutveckling mer än vad andra lekar gör.

Enligt Vygotskij (1995) kan kreativiteten och fantasin ses tidigt hos barnen genom deras agerande i lek och han menade att leken är en anpassning av barns tidigare erfarenheter. Knutsdotter-Olofsson (2003) beskriver att när barnen får möjlighet att leka ostört kan de återhämta sig och få ny energi för att klara av en hel dag på förskolan. Fortsatt skriver författaren att barnen i leken lämnar verkligheten, de blir fängslade av den så de varken ser eller hör något annat. Knutsdotter -Olofsson menar även att barnen använder sig av sina erfarenheter och minnen, vilket i sin tur leder till nyskapande inom leken och att det är då fantasileken tillkommer.

Welén (2003) beskriver leken som betydelsefull, positiv och glädjefylld och att den har varit viktig i flera generationer. Författaren menar att leken har en stor betydelse i barns utveckling och lärande samt att leken borde framhävas mer i barns lärandeprocess. Enligt Tellgren (2004) skapar barnen mening när de leker tillsammans. Hon beskriver också att det är viktigt för barnen att vara en del av gemenskapen i förskolan, det hjälper dem att skapa meningsfulla relationer till varandra. Jonsdottir (2007) menar att kamratskap och vänskapsrelationer är något som upptar en större del av barns vakna tid. Fortsatt skriver Jonsdottir att samspela tillsammans med andra behövs för att utvecklas som människor. Författaren har i sin avhandling konstaterat att amerikanska studier har visat att det kan ge konsekvenser för barnen att vara i ett utanförskap senare i vuxen ålder. Genom att få känna tillhörighet i en grupp och vara accepterad kan det bidra till att barnen får ett ökat självförtroende och vågar undersöka nya saker (Jonsdottir, 2007). Leken i sig kan medföra ett gemensamt lärtillfälle för både förskollärare och barnen (Tellervo-Hyvonen, 2011).

Mötet med en annan person kan bidra till möjligheter att utvecklas och lära tillsammans men också lära av varandra (Meland, Kaltved & Rikesås, 2016; Nilholm & Göransson, 2014). Lillemyr (2016) menar att leken har stor betydelse för barns trivsel på förskolan. Fortsatt skriver författaren att ur ett sociokulturellt perspektiv är de sociala interaktionerna betydelsefulla eftersom relationerna bidrar till motivation. Motivation menar författaren bidrar till att våga känna tillit till sig själv och våga tro på sig själv. Läroplan för förskolan (Skolverket, 2018) belyser vikten av att barn ska känna tillhörighet i gruppen och ha möjlighet att skapa vänskapsrelationer.

2.1.2 Betydelsen av förskollärares förhållningssätt till inkludering

Welén (2003) lyfter fram betydelsen av förskollärares närvaro för att inspirera i barnens lek. Författaren för fram att det är viktigt att förskollärarna skapar goda relationer tillsammans med barnen för att de ska kunna känna sig trygga i förskolan. Knutsdotter-Olofsson (2003) menar att det är förskollärares ansvar att alla barnen får hjälp och stöttning att hitta en lek som fångar deras intresse. Författaren skriver att:

Genom att en vuxen är tillsammans med barnen i samspel på barnens nivå, blir den vuxne som en spindel med trådar till varje barn. (s.112 - 113)

Diskrimineringslagen (SFS, 2008:567) styrker likt ovanstående citat att medverkan i leken har en betydande roll för att alla ska få en gynnsam utveckling.

Broberg, Hagström och Broberg (2012) menar även att om en förskollärare är med i barnens lek kan det bidra till att barnen får ro och möjlighet till att skapa mening i leken. De beskriver även hur förskollärarna kan ge barnen möjlighet till att leka i mindre grupper, samt stöttning i att utveckla eller komma på en lek. Winther-Lindqvist (2016) belyser att det är viktigt och betydelsefullt att alla förskollärare arbetar för att förskolan blir en mötesplats för alla barn. Enligt författaren kommer inte alltid barnen vidare i sin lek eller kan hantera de sociala relationerna. Förskollärarna behöver vara närvarande i barnens lek för att kunna stötta på bästa sätt när ett behov uppstår. Fortsatt skriver författaren att deltagande i leken kan bidra till att förskollärarna ser vad som behöver tillföras i miljön, för att kunna utveckla barnens lek och de sociala relationerna. Nilsson (2018) för fram att om förskollärarna är med i barnens lek förändras också deras relationer med barnen. Författaren menar att det också kan uppstå en utveckling hos barnen genom att förskollärarna bidrar med sina kunskaper.

2.2 Styrdokument

I följande kapitel redogörs för förskolans styrdokument, både historiska och aktuella.

2.2.1 Historiska perspektiv på inkludering och lek i styrdokument

Barnstugeutredningen (SOU, 1972:26) belyste vikten av att barnen måste få forma sin lekmiljö utefter det som leken behöver, utan att behöva tänka på ordningen i miljön för stunden. Det framgår även i utredningen att alla utrymmen på förskolan bör kunna användas till lek för barnen.

I pedagogiska programmet för förskolan (Socialstyrelsen, 1987:3) hävdade de att de vuxnas kunskaper anses vara viktiga för att kunna ge alla barn det stöd de behöver för att kunna utvecklas samt att kunna bemöta varje barns kunskaper och behov. Det beskrevs även om det sociala samspelet och betydelsen av att lära av varandra och ta tillvara på barngruppen som en resurs för att utvecklas. I pedagogiska programmet för förskolan framgick det att alla former av lek är viktig under den tid barnen går på förskolan, de leker för att skapa en förståelse för och om sin omvärld. Vidare togs det även upp vikten av barns undersökande av verkligheten i leken. Detta sker i olika leksituationer mellan barnen men pedagogiska programmet för förskolan menade att det lättast sker med dem de har en relation till på förskolan.

2.2.2 Aktuella styrdokument

I skollagen (SFS, 2010:800) 8kap. 2§ uttrycks att "Förskolan ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap [...]". Den reviderade läroplanen för förskolan lyfter fram att leken är en del av förskolans utbildning och att den ska vara en del av grunden för utbildningen. I Läroplan för förskolan (Skolverket, 2018) skriver de "Utforskande, nyfikenhet och lust att leka och lära ska vara grunden för

utbildningen” (s.13). I den föregående upplagan av läroplanen beskrivs det inte lika tydligt om lekens betydelse och att den inte anses vara en grund till barns lärande och utveckling. I den tidigare versionen av läroplanen för förskolan (Skolverket, 2016) står det ” Utforskande, nyfikenhet och lust att lära ska utgöra grunden för förskolans verksamhet” (s.9).

Det finns även ett stycke i det första kapitlet i den nya läroplanen för förskolan (Skolverket, 2018) som handlar om leken och dess betydelse för barns lärande och utveckling. De beskrivs även att barnen bör få tillfällen till både spontan lek och sådana lekar som förskollärare tar initiativ till att konstruera. Vidare beskrivs det att lekar som förskollärare konstruerar kan vara i behov av stöttning.

Skolverket (2018) skriver ”den ska ta hänsyn till barns olika förutsättningar och behov och ska anpassas till alla barn i förskolan” (s.6). För att kunna ha en inkluderande utbildning krävs det att förskollärarna har ett förhållningssätt som tar vara på värdet av olikhet.

2.3 Teoretiskt perspektiv

I följande kapitel redogörs för det sociokulturella perspektivet som studien har inspirerats av, samt centrala begrepp.

2.3.1 Sociokulturellt perspektiv

Lev S. Vygotskij var en rysk psykolog som var och är en förgrundsgestalt till det sociokulturella perspektivet. Han intresserade sig för vad individen kan lära sig själv samt vad som kan läras i samspel tillsammans med andra.

Enligt Vygotskij (1995) bildas det spår hos individen när man tar till sig ny kunskap som hjälper till att komma vidare i kunnandet. Med spår menade Vygotskij att det sker en förändring hos individen som gör att den får ett förändrat kunnande. Genom att få ett förändrat kunnande har individen det lättare att ta sig förbi liknande situationer. Han menade fortsatt att i våra tankar kan det skapas förståelse för sådant som tidigare inte har erfärits. Individen kan även själv skapa förståelse för de erfarenheter som vi tidigare inte har haft och detta sker genom tankar och samtal inom oss (Vygotskij, 1995). Genom våra tankar menade Vygotskij att människan kan föreställa sig en situation och samtala med sig själv om situationen. I det sociokulturella perspektivet är det inte bara gruppen som står i centrum utan även individen och dennes redan förstådda erfarenheter, som delas med varandra genom samtal. Tellgren (2004) beskriver att språket är centralt för det sociokulturella perspektivet. Det är språket som för vidare världen till människan utifrån ett sociokulturellt perspektiv.

2.3.2 Proximala utvecklingszonen

Inom det sociokulturella perspektivet används begreppet den *proximala utvecklingszonen* (Säljö, 2014). Den proximala utvecklingszonen innebär att en individ kan med stöd av en annan person utveckla sin förståelse för ett fenomen. Säljö menar att det inte bara handlar om vad man lär sig tillsammans med andra i leken utan det handlar även om vad man kan lära tillsammans med andra i olika situationer. För att förklara mer vad begreppet innebär består den proximala utvecklingszonen av *tre zoner*. Den *första zonen* handlar om vad individen själv klarar av. Den *andra zonen* är vad individen klarar av med hjälp av en mer kompetent individ. Den *tredje zonen* handlar om vad individen kan klara av själv i framtiden (Säljö, 2014). För att det ska kunna ske menar Hundeide (2006) att det krävs att båda individerna i en lärsituation har förståelse för varandras tidigare erfarenheter. Vidare beskriver Säljö (2014) att det som individerna har erövrat i gemenskapen kan bidra till att de får en uppfattning om vad det är individerna behöver hjälp med att uppnå samt förståelse för den nya kunskapen. Detta sker menar Säljö genom att kommunicera och tillverka exempelvis olika leksituationer där interaktionen med varandra är betydelsefull, för att få en bredare förståelse för omvärlden och utvecklas tillsammans.

2.3.3 Mediering och artefakt

Ett begrepp som används inom det sociokulturella perspektivet är mediering som belyser interaktionens betydelsefulla roll mellan individerna (Säljö, 2013). I studien förstås *mediering* som samtal som sker mellan barn-barn och barn-vuxen i förskolan. Det förstås även som olika former av medierade redskap. Dessa redskap samt objekt ses även som *artefakter* som används i olika lekar. Ett exempel på mediering enligt Säljö är den verbala interaktionen mellan oss människor som gör att vi lättare kan förstå varandra och vad den andra känner. Vidare menar författaren att vi kan hjälpa varandra att förstå olika objekt genom att samtala om ett fenomen för att få ny eller mer kunskap om objektet. Mediering är inte enbart vårt språk utan även all form av teknik som finns runt omkring oss samt vårt kroppsspråk och andra former av artefakter (Säljö, 2014). Artefakter är olika former av objekt eller redskap, som till exempel lärplattor, leksaker, papper och penna. Det kan även vara sådant som inte används fysiskt, utan kan vara det verbala språket. Mediering och artefakter är något som vi människor använder oss av större delen av våra liv (Säljö, 2013). Vidare menar Säljö att artefakter är något som ofta används tillsammans med andra för att underlätta i vardagen, vilket är något som sällan reflekteras över.

3. Syfte och frågeställningar

Syfte:

Syftet med studien är att bidra med kunskaper om hur förskollärare beskriver lekens betydelse för barns inkludering.

Frågeställningar:

1. Hur beskriver förskollärarna att de arbetar med leken för att främja barns inkludering?
2. Vilka pedagogiska möjligheter och utmaningar beskriver förskollärarna att det finns när det gäller arbetet med leken och barns inkludering?

4. Metod

I följande kapitel redogörs det för metodval, urval, genomförande, databearbetning, analys, tillförlitlighet samt forskningsetiska principer som beaktas i genomförandet av studien.

4.1 Kvalitativ ansats

Studiens kvalitativa ansats har möjliggjort att förskollärares syn på lekens betydelse för inkludering kunde synliggöras. I en kvantitativ ansats menar Bryman (2018) att forskarna kan styra mer till vad de själva är intresserade av att få kunskap om. Med en kvalitativ ansats är det respondenternas tolkningar och uppfattningar som blir fokus, vilket kan bidra till en djupare förståelse för forskarna kring ämnet. Öppna frågor har använts i enkäten, vilket kan bidra till att forskarna kan få reda på saker som de inte alls har tänkt på, men som är av stor betydelse för respondenterna och deras sociala verklighet (Bryman, 2018).

4.2 Enkät

Empirin har samlats in genom en enkätundersökning där öppna frågor har använts. Frågorna har formulerats utifrån studiens syfte och var öppna för att respondenterna skulle kunna svara utifrån sina erfarenheter. Enligt Davidsson (2007) är det av vikt att ta tillvara på respondenternas "erfarenheter, uppfattningar och upplevelser" (s.71).

Trost och Hultåker (2016) nämner några grundläggande riktlinjer som har beaktats när enkäterna har utformats.

- Tydlighet kring frågorna (bilaga 3).
- Information för att förstå frågornas utformning (bilaga 2).
- Hur frågeformuläret är sammansatt.
- Frågornas ordningsföljd.
- Enkelt språk.

4.3 Urval

Respondenterna har valts ut genom ett strategiskt urval vilket innebär att endast förskollärare har erbjudits att svara på enkäten. Urvalsgruppen blev därför representativ vilket Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns och Wängnerud (2017) benämner vikten av. Totalt deltog 21 förskollärare på fem förskolor. Avsikten var att få en variation bland svaren genom att välja enheter som var geografiskt och organisatoriskt skilda från varandra och som representerade olika typer av områden (Trost &

Hultåker 2016). För att kunna få varierade svar. Det skickades ut 28 enkäter men sammanlagt medverkade 21 förskollärare i enkätundersökningen. För att få en bredare empiri har förskollärare i olika åldrar (25 - 65 år) deltagit. Enligt Läroplan för förskolan (Skolverket, 2018) ska förskollärare ansvara för den huvudsakliga delen i utbildningen, vilket motiverar till att studiens respondenter är förskollärare. För att skapa en tydlig struktur och ordning i insamlingsarbetet skapades en *urvalsram*, en förteckning med kontakter till de valda förskolorna, som till exempel mail, telefonnummer och arbetsplats (Esaiasson et al., 2017).

4.4 Genomförande

För att undersöka intresset för deltagande i studien skickades ett mail till en förskollärare på varje förskola med en kort presentation och information om studiens syfte, metod och genomförande (Trost & Hultåker, 2016). Förskollärarna uttryckte intresse för deltagande och återkopplade till oss när de hade samtalat med sina kollegor. Efter återkopplingen från förskollärarna informerades rektorerna genom ett mail med samma information, för att få ett godkännande (bilaga 1). Ett informationsbrev mailades ut till en ansvarig förskollärare på varje förskola med motivering till undersökningen samt länken till enkäten. I utformningen av enkäten blev det viktigt att ha en tilltalande rubrik och tilltro till att undersökningen var välarbetad och värd att ägna en stund (Esaiasson et al., 2017). Den ansvarige förskolläraren som mottog informationen via mail delade sedan vidare både informationsbrevet och länken till enkäten till resterande av förskollärarna. För att underlätta för respondenterna konstruerades enkäten digitalt. Bryman (2018) menar att en digital enkät kan bidra till fler besvarade enkäter. Därför bifogades det en länk till enkäten som möjliggjorde för samtliga respondenter att besvara efter möjligheterna på sin arbetsplats. För att så många som möjligt skulle besvara och slutföra enkäten konstruerades den så organiserat och genomtänkt som möjligt för att enkäten skulle ge ett bra intryck och se professionell ut. Detta beaktades genom att frågorna formulerades koncist, kortfattat samt konkret (Esaiasson et al., 2017). Eftersom frågorna och situationen var desamma för alla respondenter blev det en standardiserad enkät (Trost & Hultåker, 2016). I enkäten fanns det två sakfrågor: om respondentens ålder och antal år i yrket. I övriga åtta frågor uppmanades respondenterna att svara i fri text. Innan enkäten skickades ut till respondenterna genomfördes en pilotstudie där en förskollärare besvarade frågorna för att kunna ge synpunkter på dem och undvika otydligheter (Esaiasson et al., 2017).

4.5 Databearbetning och analys

I en kvalitativ studie är det viktigt att se variationen och innebörden i det empiriska materialet och i analysen är det även viktigt att inte tro sig veta vad den insamlade empirin kommer att innehålla

(Rennstam & Wästerfors, 2015). Författarna beskriver det som att se materialet med nya ögon. Sortera, reducera och argumentera har varit ett understöd till analysen av det insamlade empiriska materialet. Vidare har self-report använts som ett verktyg för att få syn på hur respondenterna ser på olika företeelser. För att kunna ta del av förskollärarnas erfarenheter har deras texter använts och analyserats (Davidsson, 2007).

Sortera - När alla enkäter var besvarade började arbetet med att bli bekanta med empirin och sortering av materialet. Likheter i respondenternas svar ringades in och markerades med olika färgpennor för att få en överblick och därigenom framkom nyckelord som blev genomgripande i studien (Rennstam & Wästerfors, 2015). Nyckelorden som framkommit var, *bygg, rollek, grupp, alla barn, stötta, utmana, vuxne, intresse, behov, sång, bok, samtal, samling, närvaro, värdegrund* och *sociala samspel*. Som Davidsson (2007) menar är det viktigt att ringa in meningsbärande ord, som anses vara betydelsefulla för studiens syfte.

Reducera - Genom att hitta likheter i respondenternas svar blev det ett sätt att finna det som styrker studien och varför den var betydelsefull. Materialet kan påverka analytikern genom att se det empiriska materialet på ett speciellt sätt (Rennstam & Wästerfors). Författarna belyser vikten av att hitta sitt analytiska engagemang. I reduceringen av det empiriska materialet och de olika nyckelorden bidrog det till att tre lämpliga teman konstruerades utifrån forskningsfrågorna (Davidsson, 2007). De teman som framkom i studien var: *gruppkonstellationer, närvarande förskollärare i leken* och *lek-verktyg för värdegrundsarbete*. När empirin hade sorterats och reducerat var det viktigt att få en struktur på det insamlade materialet för att båda författarna skulle kunna börja bearbeta den insamlade empirin. Därför valde vi att ge varje enkät ett identitetsnummer för att ha ett system som underlättade i arbetet med analysen (Trost & Hultåker, 2016).

Argumentera – Rennstam och Wästerfors (2015) beskriver att det är centralt att argumentera för sitt empiriska material och inte bara redogöra för det. I vår argumentation skapades en dialog mellan resultatet i förhållande till det sociokulturella perspektivet och de valda begrepp som studien har valt att fokusera mer på. I argumentationen har studien försökt att jämföra och läsa annan forskning som styrker resultatet. Rennstam och Wästerfors (2015) beskriver även att det är viktigt att använda sin kreativitet och fantasi i en kvalitativ analys samt att utifrån den valda teorin är det viktigt att självständigt utveckla ett material och att göra det till sitt eget. När temana i analysen valdes ut kopplades begreppen till det teoretiska perspektiv som studien lutade sig mot (Davidsson, 2007).

Resultatet kommer att presenteras utifrån de teman som framkommit och studiens frågeställningar. Citat från respondenterna kommer att synliggöras för att läsarna ska få en förståelse och inblick i respondenternas svar. Den första frågeställningen som handlar om hur respondenterna beskriver att

de arbetar med leken för att främja barns inkludering besvaras i temana: *gruppkonstellationer* och *närvarande förskollärare i leken*. Den andra frågeställningen som handlar om hur respondenterna beskriver vilka pedagogiska möjligheter och utmaningar som finns kring lekens betydelse besvaras i temana: *gruppkonstellationer*, *närvarande förskollärare i leken* och *lek – verktyg för värdegrundsarbete*.

4.6 Tillförlitlighet

Enligt Bryman (2018) handlar trovärdigheten i en vetenskaplig studie om att läsaren ska kunna lita på att den är genomförd på ett vetenskapligt sätt. Forskningsområdet grundar sig i våra egna erfarenheter men under studiens gång är det litteratur och respondenternas svar som styrker och ligger till grund. Utifrån respondenternas svar valdes relevanta citat som tydligast gav exempel på studiens syfte och frågeställningar (Rennstam & Wästerfors, 2015). Respondenternas beskrivningar skapar inte en helhetsbild av alla förskollärares beskrivningar kring området vilket gör att resultatet inte kan anses generaliserbart. Men eftersom deltagarna i undersökningen var förskollärare kunde det empiriska materialet ge mer kunskapsbaserad information. Eftersom enkäten är konstruerad med öppna frågor medverkade detta till att respondenternas uppfattningar och erfarenheter kring lekens betydelse för inkludering synliggjordes. Alla respondenter har tilldelats frågor i enkäten och fått samma förutsättningar vid sin medverkan (Trost & Hultåker, 2016). Enkätens uppbyggnad och utformning ökar tillförlitligheten menar Bryman.

4.7 Forskningsetiska principer

Vi har utgått från vetenskapsrådet (2002) och de fyra forskningsetiska principerna och omformuleringarna i God forskningssed (2017). De fyra principerna presenteras nedan och hur studien har förhållit sig till dessa. *Informationskravet*: innan studien påbörjades fick alla förskollärare samt rektorer till deltagande förskolor information via mail om ämnet, syftet med studien samt vilka förutsättningar det fanns för respondenterna. De fick information om att de kommer få besvara studiens frågor digitalt via en enkät. *Samtyckeskravet*: alla förskollärare fick några dagar på sig att fundera på om de ville delta i studien och prata med kollegorna om intresse fanns. Sedan fick alla förskollärare information om att studien var frivillig samt att respondenterna hade rätt att avbryta sin medverkan när som helst. *Konfidentialitetskravet/Anonymitet*: alla förskollärare blev informerade om att de uppgifter som respondenterna lämnar i undersökningen kommer att vara anonymt samt hanteras med största konfidentialitet som möjligt. Detta betyder att alla som medverkar i undersökningen kommer att benämnas som förskollärare. Samt att efter godkänt arbete raderas all data och inga namn på de medverkande eller på förskolan kommer att framgå. *Nyttjandekravet/Integritet*: förskollärarna fick även information om att materialet endast kommer att vara till för studien samt att respondenterna har

möjlighet att se studien. Tillsammans med Vetenskapsrådets (2002) etiska riktlinjer har varje förskola informerats om ovanstående principer (bilaga 1 & 2).

5. Resultat

I följande kapitel presenteras resultatet och analysen av det empiriska materialet. Utifrån vad som framkommit i resultatet kommer det att delas upp i tre rubriker. Den första frågeställningen som handlar om hur respondenterna beskriver att de arbetar med leken för att främja barns inkludering besvaras i temana: *gruppkonstellationer* och *närvarande förskollärare i leken*. Den andra frågeställningen som handlar om hur respondenterna beskriver vilka pedagogiska möjligheter och utmaningar som finns kring lekens betydelse besvaras i temana: *gruppkonstellationer*, *närvarande förskollärare i leken* och *lek – verktyg för värdegrundsarbete*.

5.1 Gruppkonstellationer

I analysen av den insamlade empirin har det framkommit att majoriteten belyser vikten av att dela in barnen i mindre lekgrupper inomhus. För att som förskollärare kunna stötta och se alla barns behov och erfarenheter. Även för att kunna ge alla barn förutsättningar för att komma till tals och uttrycka sina åsikter i gruppen. Genom att dela in barnen i mindre grupper anser flera respondenter att det blir enklare att inkludera alla barnen. En av respondenterna skriver att:

I smågrupper är de lättare att ”se” alla barn och vi vuxna är med och stöttar och utmanar. Tror att den vuxne har en viktig betydelse för att alla ska känna sig inkluderade (Enkät 3).

Respondenterna menar att alla barnen behöver lek i olika grupper och utmanas i att leka med olika barn. Genom att barnen får leka inomhus i olika gruppkonstellationer kan det bidra till nya kunskaper och nya upplevelser. Respondenterna nämner också att det inte alltid blir positiva möten för alla barn när de konstruerar olika lekgrupper. Med dessa konsekvenser och utmaningar av vissa lekgrupper eller konstellationer kan förskollärarna erbjuda nya konstellationer och utmaningar. En av respondenterna menar att:

Upptäcka fler barn i leken. Skapa en grupp där de kan lära av varandra. Uppleva, utvecklas och vara del av gemenskapen (Enkät 19).

De lyfter även fram vikten av att använda sig av mindre grupper för att förskollärarna ska kunna ha möjligheten att se och hjälpa alla. Att alla barn genom sitt eget kunnande får möjlighet att visa och hjälpa övriga barn med deras utveckling om ett objekt eller leksituation. En av respondenterna belyser det så här:

Vad behöver just detta barnet för att ha en meningsfull/utvecklande dag? Jobba i smågrupper och hitta konstellationer som gynnar barnet (Enkät 11).

I analysen av empirin har det framkommit att användningen av olika gruppkonstellationer även används som ett verktyg för variation och lyhörddhet. Vilket respondenterna har belyst som en viktig del i deras verksamheter. Respondenterna beskriver att det är en utmaning att konstruera rätt lekgrupper som gynnar alla. Flera av respondenterna har nämnt att de har barn med extra stöd i sina grupper och anser därför att det är extra viktigt att tänka på hur gruppkonstellationerna byggs upp. De menar vidare att alla barn inte kan ta initiativ till att leka med andra barn och därför är lekgrupper inomhus ett alternativ för att inkludera alla barn. En av respondenterna beskriver:

För att inkludera alla och se till att alla kommer till tals, får utrymme, blir väl behandlad och utvecklas mångsidigt så betyder våra lekgrupper jättemycket. Där kan vi pedagoger gå in med rätt stöd, material och konstellationer för att detta ska ske (Enkät 6)

5.2 Närvarande förskollärare i leken

I analysen har det framkommit att närvarande förskollärare i leken har stor betydelse för inkludering enligt flertal respondenter. Genom att vara närvarande i barnens inomhuslek kan förskollärarna få syn på barns olika behov av stöttning. I leken kan förskollärarna upptäcka barns behov och anpassa leken efter varje barns förutsättningar. Det är lättare att kunna stötta barnen i leken och vara en social tolk om förskollärarna är närvarande i barnens lek. En av respondenterna skriver:

Viktigt att pedagogerna är närvarande i barnens lek för att kunna stötta samspel, kommunikation och koncentration och lekförmåga. (Enkät 19)

Flera respondenter beskriver att förskollärarna behöver starta igång en lek med ett barn som de anser inte är inkluderad i gruppen. Att starta en lek tillsammans med ett barn menar förskollärarna leder till att andra barn i gruppen blir nyfikna och vill vara med. Leken kan bidra till nya möten, upplevelser, gemenskap och utforskande. Förskolläraren kan därför stötta och leda inomhusleken för att inkludera alla. Barnen kan lära sig tillsammans men också lära sig av varandras kunskaper och erfarenheter. Respondenterna menar även att barnen genom leken övar sina kunskaper och erfarenheter för att kunna utvecklas och få djupare förståelse. En av respondenterna menar:

Som vuxen vara med i leken och ta med det barnet alternativt starta en lek med det barnet och garanterat kommer det andra barn som vill vara med. Med äldre barn kan man också prata om det och höra varför. (Enkät 21)

Respondenterna beskriver att det inte bara är miljön som är av betydande roll för om barnen inkluderas, utan vilken barnsyn förskollärarna har samt vilka metoder de använder sig av. Detta kan bidra

till en utmaning i att arbeta med förskollärare som inte har en liknande barnsyn, vilket kan ha betydelse för barns möjlighet till inkludering. En av respondenterna anser:

Det är inte platsen som är avgörande för hur barnen inkluderas, det är pedagogernas barnsyn och undervisningsmetoder. (Enkät 16)

Respondenterna menar att i leken lär sig barnen att utveckla sin empati för andra människor och att barnen får inflytande och blir delaktiga i sin lek. Det sociala samspelet övas vilket även barnen har nytta av senare i livet. Därför menar respondenterna återigen att det är viktigt att vara närvarande i inomhusleken för att kunna hjälpa de barn som har det svårt i det sociala samspelet. Detta görs genom att planera aktiviteter men också vara närvarade i barnens spontana lek. En av respondenterna beskriver:

Pedagogisk organiserad lek, där vuxna är närvarande och stöttar. Planerade aktiviteter/undervisning. Fri lek, samspel övas, sociala förmågan, empati och inflytande. (Enkät 4)

I leken utmanar barnen sig genom att testa sina kunskaper men också pröva sina tankar och idéer. Flera respondenter har nämnt att rolleken är en lek som barnen gärna väljer att leka i förskolan. I rolleken kan barnen gå in i andra roller. Barnen kan också gå in i sin fantasi eller i verkligheten, vilket är redskap i rolleken. En av respondenterna menar:

Det betyder mycket att alla barn känner delaktighet och inflytande i leken. En lek barnen väljer är att leka rollekar. (Enkät 19)

I leken kan förskollärarna synliggöra barnens behov och utveckling. Det är därför viktigt att vara närvarande i barnens lek. Syftet med att ha en närvarande förskollärare i leken är för att alla barn ska kunna känna glädje och trygghet i leken, ensam eller tillsammans med andra. Leken bidrar till att barnen kan utmanas men det viktigaste som barnen får uppleva med leken är just glädje och lustfylldhet. En av respondenterna beskriver att i leken kan barnen:

Lära sig det sociala samspelet, ha det roligt och utmana barnen i leken. (Enkät 9)

5.3 Lek – verktyg för värdegrundsarbete

I respondenternas svar har det visat sig vara väldigt likvärdigt i hur de arbetar med värdegrunden för att belysa vikten av att alla är olika. I analysen har det framkommit att *samtal* är ett viktigt verktyg för att framföra att alla är olika men lika mycket värda. En av respondenterna menar att:

Samtal med barnen om att alla barn är olika och är lika värda. Tillåtande av utforskande av olikheter i leken. (Enkät 14)

Ett flertal respondenter anser att det var svårt att inkludera alla barn i leken, vilket gjorde att de såg det som en utmaning. Något som framkommit i analysen var att böcker är ett hjälpmedel för många förskollärare i verksamheterna. Böckerna blir ett sätt att visa olikheter i vardagen på ett mer konkret vis, genom bilder och text. Med hjälp av böckerna kan förskollärarna ta upp frågor och försöka få en dialog tillsammans med barnen. Det framkommer inte i respondenternas svar vilka böcker de arbetar utifrån. Flera av respondenterna använder sig även av teater och sånger för att visa konkret för barnen olika vardagssituationer som kan uppstå. Genom samtal tillsammans med barnen får förskollärarna också deras perspektiv på hur de anser att en god kamrat bör vara. En av respondenterna beskriver:

Pratar med hela gruppen. Hur man är mot varandra, läser böcker, spelar teater. (Enkät 8)

Genom samtal menar respondenterna att de kan diskutera och lyfta värdegrundsarbetet tillsammans med barnen. Det kan vara spontana tillfällen i leken, det är viktigt att visa konkret hur man är som vän eller hur man talar till varandra. Samlingar är också en bra mötesplats för att kunna samtala och ha diskussioner tillsammans. Många respondenter besvarade att de arbetar med värdegrundsarbete och värdegrundsord i sina verksamheter. En av respondenterna beskriver:

Respektera alla, alla behövs, viktiga som individer i gruppen, allas röster räknas.
(Enkät 20)

En utmaning som ett flertal respondenter har nämnt är miljön och de menar att miljön har en stor betydelse för värdegrundsarbetet. Flera beskriver att det är viktigt hur miljön är utformad, vad som sitter på väggarna, vilket material som finns framme och tänka på vad materialet förmedlar till barnen. En av respondenterna beskriver att de arbetar så här:

Vi har likabehandlingsplan som vi följer upp kontinuerligt. På avdelningen har vi ständiga samtal och arbeten kring material som Barnkonventionen, stopp min kropp och allas lika värde. Vi sätter upp bilder på olikheter omkring lekmiljöer, för att utmana i leken och barnens tankar. (Enkät 6)

Det framkommer att genom förskollärarnas närvaro kan de uppmärksamma kränkande behandlingar eller kränkande uttryck som sker mellan barnen i inomhusleken. Det är då lättare att fånga upp detta direkt och ha samtal tillsammans med barnen. En av respondenterna menar att:

Lättare att se och höra vad som händer och sägs mellan barn. Vi pedagoger är oerhört viktiga, att vi är närvarande och lyhörda för vad som sägs och för vad som händer i det tysta.
(Enkät 4)

5.4 Sammanfattning av resultat

Det huvudsakliga resultatet har varit vikten av förskollärares närvaro i leken för att inkludera alla barnen. Detta har skett genom samtal om värdegrund samt genom olika gruppkonstellationer. Det har även framkommit att gruppkonstellationerna används som ett verktyg för att alla ska bli inkluderade i gruppen. Flera av respondenterna beskriver leken som ett verktyg till att inkludera och få med alla barnen i gruppen. Genom att vara en närvarande förskollärare kan de stötta, vägleda, styra leken, upptäcka olika konstellationer och även upptäcka om det är barn som behöver extra stöd. Genom att dela in barnen i mindre grupper och variera konstellationerna menar de också att barnen erbjuds möjligheter till att leka med andra vänner i gruppen och få nya kunskaper. Att vara närvarande i barnens lek gör också att förskollärarna kan samtala tillsammans med barnen om värdegrundsfrågor och visa konkreta exempel i leken. I analysen visade det sig att samtal med barnen var något som användes för att prata om olikheter och allas lika värde. Det framkom också i analysen att flera respondenter ansåg att det finns utmaningar i att inkludera alla i leken samt att hitta rätt gruppkonstellationer som gynnar alla barn. Något som också framkom som en utmaning var hur miljön utformades, vilket material och leksaker som fanns framme och vad dessa bidrog till, men också en utmaning i vad som finns på väggarna.

6. Diskussion

I följande kapitel diskuteras resultat, metod och vidare forskning. Resultatet redovisas med tre rubriker utifrån de teman som framkom i analysen.

6.1 Resultatdiskussion

Resultatet utgår från den *generella strukturen* (Davidsson, 2007) vilket innebär att de gemensamma nämnarna kommer att presenteras. Utifrån de svar som har framkommit är det nästintill alla som uttrycker sig på samma vis kring de teman som presenteras nedan. Dessa teman är: *gruppkonstellationer, närvarande förskollärare i leken och lek - verktyg för värdegrundsarbete*.

6.1.1 Gruppkonstellationer

Respondenterna hävdar att det är viktigt med olika konstellationer och mindre grupper för att gynna alla barn. Det menar respondenterna bidrar till att alla barn får en meningsfull dag på förskolan. Under skrivandets gång har vi funderat och diskuterat mycket om förskollärarna delar in barnen i mindre grupper och olika konstellationer. Utifrån våra erfarenheter har vi inte uppmärksammat att förskollärarna delar in barnen i mindre grupper i inomhusleken för att arbeta med inkludering. Därför förvånades vi av att många respondenter beskrev att de arbetade med olika konstellationer och mindre grupper. Jonsdottir (2007) beskriver att tillbringa tid med andra barn kan bidra till utveckling av den emotionella, kognitiva och sociala utvecklingen. Författaren menar att bli accepterad i en grupp och känna tillhörighet leder till att barnen vågar testa sina kunskaper och få ökat självförtroende. Utifrån resultatet och stöd i det sociokulturella perspektivet kan vi tolka att den sociala interaktionen anses vara betydelsefull. Mötet med en annan person kan bidra till möjligheter att utvecklas och lära tillsammans men också lära av varandra och därför kopplar vi att känna tillhörighet till den proximala utvecklingszonen. Som beskrivs närmare i 2.3.2 kring den proximala utvecklingszonen som sker via att individen medierar och tillverkar exempelvis olika leksituationer där barnen kan interagera med varandra. Säljö (2014) menar att dela sina tidigare erfarenheter med varandra och att mediering är det som sker i utbyte av de erfarenheter barnet har sedan tidigare. Utifrån tidigare forskning och i det sociokulturella perspektivet styrker Johansson (2016) att dela upplevelser tillsammans med andra är viktigt och att leken kan bidra till att kunna dela och skapa lekvärldar med andra.

I resultatet har vikten av att skapa en grupp där barnen kan lära av varandra framkommit. Att dela upplevelser tillsammans med andra anser vi att alla barn kan få uppleva genom att ha olika gruppkonstellationer i inomhusleken. I resultatet framgår det att respondenterna delar in barnen i mindre grupper för att ha möjlighet att se alla barn samt att få tillfällen att lyssna på alla. De delar även in i

mindre grupper i inomhusleken för att alla barn ska få komma till tals samt känna att de kan bidra med kunskap till de andra barnen. Vi tycker att det finns mer fördelar med att dela in barnen i mindre grupper och konstellationer i inomhusleken. Vi anser inte att det alltid gynnar barnen att leka med samma barn, utan att det är viktigt att möta andra barn och deras erfarenheter. Det kan även tillkomma nackdelar för barnen som är trygga i varandras sällskap att bli indelade i olika grupper, då deras inflytande kring vem de ska leka med inomhus försvinner.

Tellgren (2004) menar för att utvecklas som människa behöver vi alla samspela tillsammans med andra. Därför anser vi att det är viktigt att skapa olika konstellationer som bidrar till att alla barn känner sig inkluderade i gruppen. Nilholm och Göransson (2014) beskriver i sin rapport om känslor som kan uppstå om ett barn inte blir lyssnad på. De menar att alla vuxna ska vara uppmärksamma på hur varje barn mår, känner och upplever sin situation. Respondenterna beskriver att genom mindre grupper blir det enklare att bemöta alla barns känslor. I respondenternas svar tolkar vi att det blir en utmaning att bemöta och förhålla sig till. Varför vi belyser känslor är för att försöka få en bild och förståelse för vad som kan hända med de barn som inte känner sig inkluderade i inomhusleken. Utifrån våra egna erfarenheter kan inte alltid barnen säga ifrån eller berätta om de inte får vara med i leken. Säljö (2014) beskriver vikten av kommunikation mellan individerna för att vi ska kunna förstå varandra. Vad den andra tidigare varit med om och hur varje individ känner inför olika situationer. Detta kopplar vi även ihop med den proximala utvecklingszonen för att tillsammans få en förståelse för varandras känslor.

6.1.2 Närvarande förskollärare i leken

I analysen av respondenternas svar har det visat sig att de flesta anser att förskollärarnas närvaro i inomhusleken har en stor betydelse. Majoriteten menar att förskollärarnas närvaro i leken bidrar till att de kan upptäcka utanförskap, konflikter och vänskapsrelationer. Upptäcka och se barnen som behöver extra stöttning eller vägledning. I Pedagogiska programmet för förskolan (Socialstyrelsen, 1987:3) framgår det att förskollärarna har ett stort ansvar när det gäller barns lek. Det handlar om att förskollärarna tillför olika material i miljön, stöttar barnen i leken och vid konflikter. Leken är det som mest fånglar barnen och skapar förutsättningar för samspel med andra människor. Detta kopplar vi till mediering och den proximala utvecklingszonen, för att genom interaktion med andra utvecklas tillsammans. Närvaron kan bidra till att förskollärarna får syn på vad som behöver tillföras och ändras i inomhusmiljön för att bidra till mer leksituationer och inkludering. Vilket också går hand i hand med det pedagogiska programmet för förskolans allmänna råd. Respondenterna beskriver att det är viktigt att skapa en trygg miljö som lockar till lek och glädje.

Broberg et al. (2012) beskriver att förskollärares närvaro och lugn är betydelsefullt för att barnen ska kunna leka, vilket även respondenterna beskriver som viktigt. De menar att om det finns ett barn som inte är inkluderad i gruppen kan förskollärarna starta upp en lek tillsammans med barnet. Det kan bidra till att andra barn blir nyfikna och lockas till en gemensam lek. När förskollärarna är med i leken kan de stötta och vägleda de barn som inte kommer vidare i sin lek eller de sociala relationerna (Winther-Lindqvist, 2016). Flera respondenter menar att en förskollärares närvaro i leken kan bidra till de sociala relationerna. Genom att de stöttar och vägleder barnen till att bjuda in andra barn i leken, exempelvis de barn som inte anses vara inkluderade i gruppen. I det här fallet anser vi att det är viktigt att förskollärarna är närvarande i barnens lek för att kunna använda inomhusleken som ett verktyg för att främja inkluderingen. Att vara den mer erfarna i den proximala utvecklingszonen och vägleda barnen till att skapa nya relationer. Respondenterna beskriver att i leken kan barnen utvecklas tillsammans, genom mediering om och med olika artefakter men också för att hjälpa varandra vidare i utvecklingen i meningsfulla situationer. Vi kopplar ovanstående till den proximala utvecklingszonen eftersom barnen har olika erfarenheter om olika artefakter och kan därför hjälpa varandra att få en djupare förståelse. Vidare skriver Tellgren (2004) att i leken skapas det en mening tillsammans med både förskollärarna och barnen. Leken bidrar till att skapa meningsfulla relationer till varandra och även att det är viktigt för barnen att vara en del av gemenskapen på förskolan. Det är även något som respondenterna belyser vikten av i sina svar. Vi menar att genom att vara en närvarande förskollärare kan man hjälpa till att tolka olika situationer för att undvika konflikter som kan ske om en leksak eller missförstånd mellan barnen.

Förskollärarna i förskolan bör ta initiativ till att konstruera olika lekar men också ta vara på den spontana leken (Skolverket, 2018). Här anser vi att det är viktigt att vara delaktig tillsammans med barnen i deras lek men också finnas som stöttning bredvid leken. I analysen av empirin har det framgått i de flesta svar att rolleken är något som barnen gärna leker, både med förskollärare och barn. I pedagogiska programmet för förskolan (Socialstyrelsen, 1987:3) menade de att pröva olika roller tillsammans med andra i gruppen kan medföra gemenskap och förståelse för olika sociala normer. Vi anser att det är viktigt att förskollärarna är uppmärksamma på hur rollerna tilldelas barnen emellan. För att alla barn ska mötas med respekt och att inte ett eller flera barn ska använda sin makt (Brooker & Woodhead, 2013) och tilldela de andra barn en specifik roll vid varje lektillfälle. Exempelvis att ett barn alltid får vara en sten, istället ska alla barn få känna mening och få ut något av leken. Vygotskij (1995) menade att barnen skapar sina fantasilekar om sådant som de tidigare erfarit på ett eller annat sätt. Han beskrev fortsatt att dessa lekar inte speglar hur det såg ut i deras vardag. Genom att delta tillsammans i grupp bidrar det till att barnens fantasi utvecklas, och tillsammans får barnen uppleva spännande intryck. Vi kopplar detta till den proximala utvecklingszonen då de får lära av varandras erfarenheter, men även till mediering där de samtalar till sig en förståelse. Knutsdotter-Olofsson

(2003) knyter ihop med citat nedan och sammanfattar vikten av förskollärarnas närvaro i leken tillsammans med barnen:

Genom att en vuxen är tillsammans med barnen i samspel på barnens nivå, blir den vuxne som en spindel med trådar till varje barn. (s.112 - 113)

Med trådarna som Knutsdotter-Olofsson beskriver i citatet ovan, tänker vi att de symboliserar förskollärarnas arbetssätt att hjälpa barnen i deras relationer och interaktioner på förskolan.

6.1.3 Lek – verktyg för värdegrundsarbete

Flera av respondenterna beskriver att de använder samtal som ett verktyg för att prata om värdegrundsfrågor. De situationer som de använder för att samtala om värdegrundsfrågor var i barnens lek, på en samling eller vid högläsningssituationer. De menar att tillsammans med böckerna kan de samtala om innehållet med barnen om olika värdegrundsfrågor. Utifrån våra erfarenheter anser vi att det är värdefullt att läsa en bok och sedan samtala om innehållet. Det kan bidra till att det blir lättare för barnen att föreställa sig en situation men också få en utökad förståelse för andra människors känslor. Vi kopplar detta till mediering och artefakter, eftersom respondenterna förklarar samtalen som ett verktyg och böckerna som ett redskap, för att barnen ska få en djupare förståelse för värdegrundsfrågorna.

Nilholm och Göransson (2014) menar att undervisningen i förskolan ska vara anpassad till alla barns behov och villkor samt att olikheter ska ses som en resurs. Utifrån våra erfarenheter har vi upplevt att många vuxna har svårt att ta olikheter som något positivt och att det är barnet som anses vara jobbigt. Istället för att koppla det till något positivt och ta till vara på varandras erfarenheter och tankar. Vi menar därför att förskollärarna bör ta tillvara på barns olikheter och använda olikheterna som en tillgång i gruppen. Enligt Nilholm och Göransson är gemenskap något som belyses betydelsefullt för att få ett "vi" i förskolan. Som det nämns i resultatet under 5.1 är olika gruppkonstellationer och mindre grupper något som återkommer. För att alla barn ska känna sig inkluderade är det extra viktigt att som förskollärare påverka gruppindelningarna. Vi anser att leken ger förskollärarna möjligheter till att tillsammans med barnen samtala om värdegrundsfrågor för att få en förståelse för varandras olikheter. I leken kan det spontant komma upp frågor men också konflikter som behöver lösas direkt. Vi menar utifrån respondenternas svar att det kan bli enklare att samtala tillsammans med barnen om varför förskollärarna väljer att dela in barnen i mindre grupper och konstellationer. I resultatet har det framkommit att det är en utmaning att alla barn ska känna sig inkluderade, lyssnade på, respekterade men också accepterade av alla. Därför anser vi att det är extra viktigt att hitta tillfällena i leken, under samlingen eller genom bokläsning att tillsammans med barnen samtala om betydelsen av vad det innebär att inkludera och exkludera någon. Även belysa vilka känslor som kan uppstå om ett barn

inte får vara med och leka. Som Emilson (2008) menar är det viktigt att förskollärarna tänker kring sitt eget förhållningssätt och vilka normer och värden de väljer att förmedla till barnen. Vilket vi kopplar till den proximala utvecklingszonen, för att förskollärarna utvecklar barnens tänkande kring normer och värden.

Flera av respondenterna beskriver miljön som betydelsefull både för inkludering och värdegrundsarbete. Ett exempel som de beskrev var bilder på olikheter i lekmiljön, för att kunna utmana barnen i leken samt deras tankar. Detta kopplar vi till den proximala utvecklingszonen då förskollärarna vill utmana barnen i deras tidigare erfarenheter. Det är återigen ett sätt för förskollärarna att mediera om värdegrundsfrågor. Respondenterna menar även att det är viktigt att tänka på hur miljön är utformad samt vilka artefakter som finns och vad de förmedlar. Detta förvånade oss att miljön och artefakterna användes till att arbeta för inkludering. Utifrån våra erfarenheter ändrar förskollärarna om i miljön för att endast tillföra nytt material eller plats på de saker eller möbler som finns i rummen. Men utifrån våra tolkningar tänker respondenterna mycket på vad materialet förmedlar, vilka möten de skapar och hur artefakter och miljön kan bidra till mer lek och inkludering i inomhusmiljön. Vi har under skrivandet diskuterat mycket om vad olika artefakter förmedlar till barnen. Till exempel böcker som artefakter, kan de bli något som speglar olikheter eller tänker förskollärarna till i valet av böcker, för att kunna synliggöra olikheterna?

6.1.4 Sammanfattning

Utifrån resultatet anser vi att det är viktigt att vara närvarande förskollärare i barnens lek. I leken kan förskollärarna observera barnen men också upptäcka om det finns barn som inte är inkluderade i gruppen. Att vara närvarande i barnens lek kan bidra till att förskollärarna får det enklare att hitta rätt konstellationer för att inkludera, stötta och utmana alla barn. I små grupper kan förskollärare ha en dialog tillsammans med alla barn om värdegrundsfrågor och det blir lättare för dem att komma till tals och även känna att de blir lyssnade till. Den största utmaningen som respondenterna har belyst är värdegrundsarbetet tillsammans med barnen. Men det har även framkommit att det finns utmaningar i att konstruera grupper för att gynna alla barns utveckling. Respondenterna menar också att det är en utmaning att alltid kunna vara närvarande i barnens lek. Med sammanfattningen vill vi förstärka att det framkommer utmaningar i alla teman men mestadels i det sista temat.

6.2.1 Metodval och Genomförande

I valet av enkät som metod har det tagits hänsyn till att inte alla respondenterna kommer att ge djupgående svar på frågorna, därför valdes det att skicka ut till flera respondenter. Om det var någon fråga

som ansågs vara otydlig fanns det ingen möjlighet för författarna att besvara respondenternas funderingar. Vilket också har tagits hänsyn till genom att i utformandet av enkäten formulera frågorna så tydligt som möjligt.

Enkäten konstruerades med öppna frågor vilket Trost och Hultåker (2016) hävdar kan bli problematiskt beroende på respondenternas synsätt. Författaren menar vidare att somliga har svårt för att formulera sig skriftligt, som i sin tur kunde riskera att respondenterna valde att inte skriva alls. Vad gäller de öppna frågorna anser vi att studien fått in korta svar men ändå tillräckligt med material för resultatet. Frågorna har inte misstolkats och de svar som respondenterna utvecklat har gett oss en god grund. I studien sändes det ut 28 enkäter, men det kom tillbaka 21 svar. Eftersom det är omöjligt att kunna säkerställa att enkäterna besvarades var det stressande att inte få in alla respondenternas svar eller att de inte skulle besvara enkäten innan slutdatumet. I början kom det in flera enkäter men efter en veckas tid hade det inte inkommit några ytterligare svar, därför skickades en påminnelse ut till deltagarna på de valda förskolorna (bilaga 4). Oavsett tidigare tveksamheter kring att få in tillräckligt med empiri genom att använda enkät som metod, har enkätundersökning varit ett bra val för att kunna genomföra studien (Trost & Hultåker, 2016). Det fanns flera fördelar med enkät som metod, bland annat genom att spara tid då författarna till exempel inte behövde boka tid för intervjuer, spendera tid för att intervjua samt att inte behöva transkribera intervjumaterialet. Eftersom enkäten konstruerades online blev det enkelt för båda författarna att gå igenom empirin, enskilt och tillsammans.

6.2.2 Urval

Vi valde att enbart förskollärare skulle besvara våra frågor eftersom förskollärarna har det största ansvaret för undervisningen i förskolan. Eftersom empirin är insamlad genom enkäter är det svårt att veta om alla faktiskt var förskollärare. Men utgångspunkten i studien var att samtliga respondenter var förskollärare. Urvalet skedde i olika områden i en större stad eftersom det skulle kunna möjliggöra en mer varierad empiri. Med det här valet tänkte vi att respondenterna inte skulle arbeta på samma enhet, för att vi ansåg att vi skulle få syn på olika arbetssätt. Men med resultatet känner vi inte att det hade någon betydelse eller synliggjordes vilket område respondenterna arbetade på. Eftersom svaren liknade varandra. Anledningen till att vi tror att svaren liknade varandra var för att respondenterna arbetade i samma kommun och möjligtvis hade liknande arbetssätt. I urvalet tänkte vi att vi ville ha varierande åldersgrupper på respondenterna, för att eventuellt få ett bredare empiri. I efterhand kan vi inte urskilja några skillnader i deras svar, trots att det kunde skilja många år i livserfarenhet.

6.2.3 Bearbetning och analys

I resultatet har vi valt att använda många citat för att kunna delge läsarna av studien en bild av förskollärarnas synsätt på inkludering i leken men också deras förhållningssätt. I analysen valde vi att utgå från Rennstams och Wästerfors (2015) rekommendationer, att sortera, reducera och argumentera. Men också tillsammans med verktyget self-report (Davidsson, 2007). För oss har verktygen och riktlinjerna varit en bra grund för att komma vidare i vår studie. Riktlinjerna har varit lättsamma att följa och förstå. För att få en struktur valde vi att koda det empiriska materialet genom siffror, för att göra det enklare för oss att gå tillbaka i materialet men även när vi använde oss av citat. När materialet analyserades valde vi att markera nyckelord som hörde ihop med studiens syfte och frågeställningar. Genom att markera nyckelord var det lättare för oss att se likheter i respondenternas svar och med hjälp av likheterna kunde vi skapa teman som besvarade våra frågeställningar. Från början hade vi flera teman men ansåg att temana gick in i varandra och valde istället att reducera till tre teman. Fortfarande var det svårt att skilja dem åt och försöka särskilja gruppkonstellationer, närvarande förskollärare och värdegrund. Det har varit problematiskt att få fram utmaningarna kopplat till vår frågeställning för att vi anser att det finns utmaningar i alla tre teman men det framkommer mer utmaningar i värdegrundsarbetet. Men vi tycker ändå att innehållet stämmer överens med temat och har försökt att vara tydliga med utmaningarna. Resultatet tolkades och bearbetades av båda författarna samt diskuterats tillsammans många gånger. Något som blev problematiskt var att läsa av några av respondenternas svar eftersom de var väldigt kortfattade i sina formuleringar. Många av våra citat blev därför korta men vi anser att citaten ändå är betydelsefulla och förståeliga. Det var också en anledning till varför vi valde att ha flera citat för att läsarna skulle få en förståelse för resultatet.

6.3 Vidare forskning

Utifrån studiens resultat skulle det vara intressant att vidare undersöka ämnet utifrån ett barns. Hur upplever barnen att de är inkluderade i gruppen men också hur de upplever att delas in i mindre grupper och konstellationer. Samtidigt skulle vi också tycka att det vore intressant att se närmare på hur en barnskötare ser på lekens betydelse för inkludering. En metod vi tror skulle kunna vara lämpliga är observation. I observationen tänker vi att en ska perspektiv observera och den andra ska vara med i barnens lek för att kunna få ett barns perspektiv och inte ett barnperspektiv. Men också synliggöra om det skiljer sig i förhållningssättet mellan en förskollärare och barnskötare.

7. Referenslista

- Broberg, M., Hagström, B. & Broberg, A. (2012). *Anknytning i förskolan: vikten av trygghet för lek och lärande*. (1. uppl.) Stockholm, Sverige: Natur & Kultur.
- Brooker, L. & Woodhead, M. (2013). *Early childhood in focus 9 - The right to play*. London, United Kingdom: The Open University.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (3. uppl.). Stockholm, Sverige: Liber.
- Davidsson, B. (2007). Self report – att använda skrivna texter som redskap. I J. Dimenäs & B. Davidsson (Red.), *Lära till lärare - att utveckla läraryrket, vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik* (s.70 - 81). Stockholm, Sverige: Liber.
- Emanuelsson, I. (2008). Inkluderande undervisning - Förutsättningar och villkor. I B. Andersson & L. Thorsson (Red.), *Därför inkludering* (s.10 - 23). Stockholm, Sverige: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Emilson, A. (2008). *Det önskvärda barnet: Fostran uttryckt i vardagliga kommunikationshandlingar mellan lärare och barn i förskolan*. (Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik). Hämtad från https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/18224/1/gupea_2077_18224_1.pdf
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A. & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (4.uppl.) Stockholm, Sverige: Norstedts juridik.
- Hundeide, K. (2006). *Sociokulturella ramar för barns utveckling - barns livsvärldar*. Lund, Sverige: Studentlitteratur.
- Johansson, E. (2016). Lekens levande etik. I T. Hangaard Rasmussen (Red.), *Lek på rätt väg?: på spaning efter leken*, (s.129 - 147). Lund, Sverige: Studentlitteratur.
- Johansson, T. (2017). *Sociala relationer och samspel i förskolan*. (1.uppl.). Stockholm, Sverige: Liber.
- Jonsdottir, F. (2007). *Barns kamratrelationer i förskolan, samhörighet tillhörighet vänskap utanförskap* (Doktorsavhandling, Malmö högskola, lärarutbildningen). Hämtad från https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/18224/1/gupea_2077_18224_1.pdf
- Knutsdotter Olofsson, B. (2011). *I lekens värld*. Johanneshov, Sverige: TPB.
- Lillemyr, O. (2016). Lek som mångfald. I T. Hangaard Rasmussen (Red.), *Lek på rätt väg?: på spaning efter leken*, (s.11-26). Lund: Studentlitteratur.
- Meland, A., Kaltvedt, E. & Reikerås, E. (2016). Toddlers Master Everyday Activities in Kindergarten: A Gender Perspective. *Early Childhood Education Journal*, 44(4), 349 - 358.

- Nilholm, C & Göransson, K. (2014). *Inkluderande undervisning – vad kan man lära sig av forskningen?* Stockholm, Sverige: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Nilsson, M. (2018). *Förskoletidningen*. Hämtad 6 maj 2019, från <https://www.forskoletidningen.se/2-2018/lar-av-barnen?fbclid=IwAR2t89uIyeADPPVafsid-IYtZFFRFoc1XrX23JpSc4d8-sgvOyxfoL-7qp3o>
- Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2015). Att analysera kvalitativt material. I G. Ahrne & P Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s.220 - 236). Stockholm, Sverige: Liber.
- Rädda Barnen. (u.å) *Därför är det viktigt för barn att leka*. Hämtad 20 maj 2019, från https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/arbetar-med-barn/barn-och-lek/?fbclid=IwAR38vhe3KcrovAZIV1jTNJbjYQ8EVLGfHfpcTrShcYJjqU5voqrSw_I-cNg
- SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*. Hämtad från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567
- SFS 2010:800. *Skollag*. Hämtad från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- SOU (1972). *Förskolan del 1 - Betänkande avgivet av 1968 års barnstugeutredning*, SOU. 1972:26. Stockholm, Sverige: Liber förlag.
- SOU (1972). *Förskolan del 2 - Betänkande avgivet av 1968 års barnstugeutredning*, SOU. 1972:27. Stockholm, Sverige: Liber förlag.
- Socialstyrelsen. (1987:3). *Pedagogiskt program för förskolan*. Stockholm, Sverige: Kundtjänst, Allmänna förl. [distributör]. Hämtad 17 april 2019. Från <http://hdl.handle.net/2077/30947>
- Skolverket. (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö98*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan Lpfö18*. Stockholm: Skolverket.
- Säljö, R. (2013). *Lärande och kulturella redskap: om lärprocesser och det kollektiva minnet*. (3. uppl.) Lund, Sverige: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. (3. uppl.) Lund, Sverige: Studentlitteratur.
- Tellervo-Hyvonen, P. (2011). Play in the School Context? The Perspective of Finnish Teachers. *Australian Journal of Teacher Education*, 36(8), 48 – 67.
- Tellgren, B. (2004). *Förskolan som mötesplats: Barns strategier för tillträden och utslutningar i lek och samtal* (Licentiatavhandling, Örebro Universitet, Pedagogiska Institutionen). Hämtad från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:134736/FULLTEXT01.pdf>
- Trost, J. & Hultåker, O. (2016). *Enkätboken*. Lund, Sverige: Studentlitteratur.
- Unicef. (1989). *FN:s Barnkonvention*. Hämtad från https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten?gclid=EAIaIQobChMI5r7bnMjF4QIVBOaaCh1qUwCKEAAAYASAAEgKhhPD_BwE

- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisksamhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm, Sverige: Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningsed*. Stockholm, Sverige: Vetenskapsrådet.
- Vygotskij, L.S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen* (K. Öberg Lindsten, Övers.). Göteborg, Sverige: Daidalos.
- Welén, T. (2003). *Kunskap kräver lek*. Stockholm, Sverige: Myndigheten för skolutveckling.
- Winther-Lindqvist, D. (2016). Den sociala fantasilekens förändringspotential. I T Hangaard Rasmussen (Red), *Lek på rätt väg? På spaning efter leken, (s85-103)*. Lund, Sverige: Studentlitteratur.

Bilagor

Bilaga 1 – Informationsbrev till rektorer

Hej

Våra namn är Amanda Elv och Nathalie Zackrisson, vi är två studenter som läser vår sjätte termin till förskollärare på Jönköpings University och vi ska nu skriva vårt examensarbete.

Vårt syfte med studien är att bidra/ utveckla med kunskap kring lekens betydelse för inkludering.

Vi har varit i kontakt med en förskola / flera förskolor på enheten och de vill vara med i undersökningen. Vi kommer att skicka ut en enkät till de förskolor som har godkänt att de vill medverka i undersökningen. Alla förskollärare som deltar i undersökningen kommer att vara anonyma samt att förskolan och området kommer att vara anonymt i arbetet. Det empiri som vi kommer att få av undersökningen kommer att raderas efter avslutat arbete, samt att det kommer bara finnas till för oss.

När vi varit i kontakt med förskolorna har vi utgått från de fyra forskningsetiska huvudkraven som finns att hitta på vetenskapsrådets hemsida. *Informationskravet* där de som har blivit tillfrågade att vara en del av studien har fått information om vad studien ska handla om, samt att de har blivit informerade om att det är frivilligt att delta och att de får avbryta deltagandet när som under undersökningen, samt att de blivit informerade om att resultatet bara kommer att användas i examensarbetet. *Samtyckeskravet* där de som medverkar i undersökningen själva kommer att bestämma över sin medverkan i undersökningen, då den är frivillig för deltagarna att vara med i, samt att de har rätt att avbryta sin medverkan när som helst. *Konfidentialitetskravet* vilket innebär att de uppgifter som deltagarna lämnar i undersökningen kommer att vara anonymt samt hanteras med största konfidentialitet som möjligt. Detta betyder att alla som medverkar i undersökningen kommer att benämnas som förskollärare. Samt att efter godkänt arbete kommer all data att raderas och att verken namn på de medverkande och förskolan kommer att vara anonymt. *Nyttjandekravet* denna studien kommer bara vara till för vårt examensarbete samt att deltagarna har rätt att ta del av materialet.

Med vänliga hälsningar

Amanda Elv & Nathalie Zackrisson

Bilaga 2 - Informationsbrev till respondenterna

Hej

Våra namn är Amanda Elv och Nathalie Zackrisson, vi läser vår sjätte termin till förskollärare på Jönköpings University och vi ska nu skriva vårt examensarbete.

Vårt syfte med studien är att bidra/ utveckla med kunskap kring lekens betydelse för inkludering.

För att få reda på mer kring detta har vi valt att göra en enkät, där frågorna rör inne leken och vad den har för betydelse för inkluderingen. För att komma vidare med vårt arbete skulle vi behöva ha fått svar på enkäten **senast fredagen den 26/4**, då den även kommer att stängas någon gång på eftermiddagen.

Vi har utgått från de fyra forskningsetiska huvudkraven som finns att hitta på vetenskapsrådets hemsida. *Informationskravet*: det är frivilligt att delta och att ni får avbryta deltagandet när som under undersökningen, resultatet kommer bara att användas i vårt examensarbete. *Samtyckeskravet* ni som medverkar i undersökningen kommer själva att bestämma över eran medverkan i undersökningen, då den är frivillig att vara med i, samt att ni har rätt att avbryta medverkan när som helst. *Konfidentialitetskravet* vilket innebär att de uppgifter som deltagarna lämnar i undersökningen kommer att vara anonymt samt hanteras med största konfidentialitet som möjligt. Detta betyder att alla som medverkar i undersökningen kommer att benämnas som förskollärare. Samt att efter godkänt arbete kommer all data att raderas och att verken namn på er som medverkar och förskolan kommer att vara anonymt. *Nyttjandekravet* denna studien kommer bara vara till för vårt examensarbete samt att deltagarna har rätt att ta del av materialet.

Vi är tacksamma över er medverkan i vår undersökning.

Med vänliga hälsningar

Amanda Elv & Nathalie Zackrisson

Bilaga 3 – Enkätfrågor

1. Hur gammal är du?
2. Hur länge har du arbetet i förskolan som förskollärare?
3. Hur definierar du innelek?
4. Vad väljer barnen att leka i inneleken?
5. Grupperar sig barnen genom leken?
I fall ja, hur? Olika lekgrupper? Ledare i barngruppen?
6. Hur ser du på innelekens betydelse för att inkludera alla barn?
7. Hur använder du inneleken som ett verktyg för att inkludera alla barn?
8. Väljer du någon gång att dela in barnen i olika lekgrupper i inne leken?
I fall ja, vad är ditt syfte med indelningen?
9. Hur arbetar du för att öka barnens medvetenhet kring att vi alla är olika?
10. Väljer du att vara närvarande och delaktig i barnens lek?
I så fall beskriv hur?
11. I barngruppen finns det ett barn som du uppfattar inte är inkluderad i inneleken.
Hur skulle du arbeta för att främja inkludering av detta barn?

Bilaga 4 - Påminnelsebrev till förskollärare.

Hej

Vi skulle vilja påminna er om att svara på vår enkätundersökning, då era svar är viktiga för vår studie. Då vi inte kan se vilka som har svarat skickar vi ut en påminnelse till alla förskolor.

Med vänliga hälsningar

Amanda Elv & Nathalie Zackrisson